

család őseit ábrázolja. Ott lógnak a folyosón. A sok léleknélküli kép közül felbukkan kettő, mely megfogja a néző szemét : egy vörösruhás férfi s szemben vele egy fehérruhás nő. Ha vendégek jönnek a házba, ezek előtt áll meg mindenki : Kik ezek? Megtudjuk, hogy a férfi szerelmes volt az asszonyba s elrabolta őt az urától. Az asszony a tóba ölte magát, pedig — a családi krónika egy adata szerint — *talán* szerette az őt elrabló lovagot. A kép erre nem felel. A vörösruhás férfi merően szegzi szemét a fehér asszonyra. Hány száz éve már, hogy nézi őt ! Mióta kérdi tőle némán könyörögve : Miért tetted? Miért ! Szeret-tél, vagy gyűlöltél? Felelj ! S a fehér asszony lesütve szemét, megfagyott mosollyal nézi a vörös rózsát az ölében, némán, titokzatosan, mozdulatlanul.

Bizonyára megsértettük e kis remeket, hogy kivonatolásával végigkarcoltunk hangulatán s elvettük annak a hatásnak intenzitását, melyet az írószál finom érzése és ihlete belevitt. De valamennyire tán mégis éreztetjük, hogy a két százados arcképet a toll művészete újból feltámasztja s mindkettő elevebben él, mint talán azok, kiknek figyelme rájuk irányul. Ez a novella is, mint sok más társa, egy felejthetetlen vers szuggesztív erejével hat a fogékony olvasóra.

S ha már most összegezzük vázlatos benyomásainkat, úgy érezzük, hogy Bethlen Margitnak, bár lehellétszerű finomsággal rajzolja meg a természet és élet egy-egy képét, bár fantáziája otthonosan repdes a tündérvilág tartományaiban s jelképes meséiben is az emberi lélek legmélyéről hozza mondanivalóit : el nem tévedő látása, képzeletének plasztikus eleme és leleményének imponáló frissége talán ott érvényesül legköltőibben, ahol a gyermeki lelket és emberi jellemet mintegy gyökerén ragadja meg s ahol az élet kis tragédiáival szemben áll. De ki kell emelnünk az író komponáló erejét, jeles megfigyeléseit és nagy élet- és emberismeretét is. A *Napkelet-könyvtárban* megjelent bájos kis mesék után ez írói képességek kiteljesedésével íme, mily naggyá nőttek a «kis» mesék, mily jelentős művészi sikert képvisel ez a gazdag lelki életet sugárzó könyv !

Hartmann János.

Az 1929-es Goncourt-díj nyertese.

(Marcel Arland L'Ordre című regénye.)

Az 1929-es Goncourt-díj odaítélése nem jelentette sem új író felfedezését, sem egy már beérkezettnek pozícióbeli megerősítését. A jutalmazott író, Marcel Arland, fiatal ember ugyan, de már öt regény, több novella és essay van mögötte. Ismeretsége azonban inkább az irodalom elitjének körére terjedt ki. A Nouvelle Revue Française neveltje 1924 óta s ez az év egyúttal első tanulmánya megjelenésének éve is. Ezt az első tanulmányát (*Sur un nouveau mal du siècle*) a folyóirat szerkesztője, Jacques Rivière, oly jelentősnek tartotta, hogy még ugyanabban a számban ő maga látott hozzá kommentálásához és megvitatásához. Nevezetes azonban főként azért, mert Marcel Arlandnak itt fölvezetett írói célkitűzése néhány kisebb regénytanulmányon át a most díjnyertes regényben találta meg a megvalósulást.

Az új «mal du siècle»-t, a régi megfogalmazású Rend és a háború utáni új fogalmazás lázától hevített Anarchia közti hanyódást, nálunk is meg másutt is az úgynevezett 1902-es évjárat vállalta nem minden tetszelgés nélkül magára. Kezdetben elvállalta kényszerűségéből, mert a betegség jeleit önmagán tapasztalnia kellett, de később, mivel kiutat alig talált, maga a hanyódás, az ingadozás, vagy a feltétlen lázadás lett számára az életforma. Nálunk ennek

aránylag kis számú nyoma van, de a most díjnyertes regény szülőföldjén egy sok zajt csapott irány képviselte ezt, a dadaizmus. A következő lépés az volt, hogy ez a generáció eddig szinte ismeretlen mértékben jelentőssé nőtt önmaga előtt, betegsége erejétől taszítva minden nyitva lévő életkérdés megoldását igényelte magának. Megindult a hadakozás az abszolutumokkal és az abszolutumokért: Istennel és az Istenért, kötelességekkel új kötelességekért, a fennálló renddel az új rendért. A háború előtt is megvolt ennek a mása, irodalmi megvalósulását szemlélhetjük Thomas Mann Hans Castorpjában (Zauberberg), de neki a lehetséges életformákat a XIX. század készen átadta, neki csak döntenie kellett, hogy Settembrini humanizmusát, Naphta szocializmusát vagy Peeperkorn individualizmusát kövesse-e. Az 1902-es évjárat számára mindez már csak tartalom nélküli rend volt, bele nem tudott illeszkedni, el nem fogadhatta. A zaklatottság minden jegyével ellátott ez évjárat tagjainak egyik része elindult az állandósított anarchia felé, a másik pedig ennek az anarchiának irodalmi felderítésére. Az elsőtörtörtök Marcel Arland L'Ordrejának főhőse, a másikhhoz az író maga. «Minden irodalmiság előtt — mondja előbbi tanulmányában — egy dolog érdekelt engem elsősorban: én magam.» Az irodalom eszközö előtt, de a kézhezálló legjobb eszköz, a válságban levő én megvilágításához s egyben ahhoz, hogy magával a morális válsággal leszámoljon.

Arland regénye egy iskolai évjáró ünnepéllal kezdődik. A dátum fontos: a háború befejezését követő első évben vagyunk. Az 1902-es évjárat hagyja el az iskolát. Az iskola tanárai, a kisváros előkelőségei, a diákok már mind együtt vannak, de hiányzik a most búcsúzó utolsó évfolyam egyik tagja és egyben az iskola legjobb tanulója, Gilbert Villars. Különös fiú, társai nem szeretik, zárkóztottnak, büszkének tartják s nem minden ok nélkül, mert Gilbertnek külön lelki útjai vannak. Érti tehetségének erejét, megkívánja, hogy ezt mások is tudomásul vegyék, de ugyanakkor látja képességei elégtelenségét is; naiv nagyhangúságokkal írja tele naplóját, de minden pillanatban retteg a naivságtól; a legnagyobb kérdések megoldására érzi magát hivatottnak, de ugyanakkor a legszigorúbb lelkiismeretvizsgálat ellenőrzése alatt is áll. Hősi életet akar élni, nem olyant, mint az eddigiek. Az évjáró ünnepélyen nem is jelenik meg s ezzel véli megtenni az első lépést önmaga felszabadítására, a konvenciókól és emberi kicsinyességekből összetett rendtől való függetlenítés felé. A tanév befejeztével hazamegy szülőhelyére. Szülei már nem élnek, eddig nagybátyja neveltette nála néhány évvel idősebb féltestvérével, Justinnel együtt. A társadalmi és családi morál képviselője, a sok helyütt szinte torzképpé rajzolt nagybácsi, Justinben látja a család eljövendő nagyságának letéteményesét, őt emlegeti állandóan mintául a kiegyensúlyozatlan lelkű Gilbert előtt, ő a családi közvélemény szerint a rend embere. Justin alakja a regény kezdetén erősen szimplex. Meglátszik rajta, hogy irodalmi ellenképül szolgál, az író a főhősétől nagyon is különböző hangot akar vele megütni. Ez a különbözőség itt még erősen a külsőségekben marad, Justin arca írói maszkn, melyet a nagyobb realitás kedvéért kefehajn díszít. A szenvedések teszik majd alakját igazán élővé. Most még ő sem halad az igazi rend útján: hamis ambíciók fűtik. A gyám-nagybácsiból és Justinból álló családi tanács dönteni akar Gilbert további pályájáról. Az eredmény heves összetűzés: mindkét fél nagy szavakkal harcol és pedig olyan szembenálló szavakkal, melyeknek tartalmát összegeyztetni lehetetlen. Az egyik fél ezt mondja: kötelesség, a másik: szabadság. Az új lélek előtt az előbbinek már nincs tartalma, a régiékn pedig nem tudják, mit jelenthet e másik, hiszen maga az, aki ezt kimondja, sincs vele egészen tisztában. Az egyik csak

állítani, a másik csak kérdezni tud. Gilbert tragikumának magját veti el itt az író ebben a családi vitatkozásban. Látszik Gilberten, hogy tragikus generáció tagja, mely szép szavak tartalmatlanná válása idején nőtt fel. Igyekszik újakat találni, de ezek még csak *egy* ember tulajdonai, kommunikációs erejük nincsen.

Gilbert átlátja, hogy gyámjánál tovább nem maradhat. A fiatalság örök mágnese, Páris, húzza maga felé. Magával akarja vinni Renéet, gyámja leányát, kibe szerelmes, nem tizennyolcéves ifjú voltából, hanem szinte meggondolásból, mert Renéében a maga kérdésekkel terhes életének női formáját és kiegészítő felét látja. Egy véletlen és részben a leány elhatározása is megakadályozza a szöktetést s Gilbert így egyedül, egy újabb csalódással terhelve indul Párisba.

Szinte irodalmi szabványosságú néhány kép következik most. A Párisba megérkező gondolkodó fiatalember szokásos kiábrándulásai. Gilbert a Rotonde-kávéházban ismerősökre is talál s belekerül egy vele egyívású társaságba. A barátok nem elégítik ki, csak a tagadásban egy velük. Pénze is elfogy s így beáll a l'Humanité-hez, a kommunisták lapjához munkatársnak. Majd ő ad címet annak az új lapnak, melyet barátai alapítanak. Az új lap, a «La Bataille», hozza ezután támadó cikkeit. Gilbert önmagáért való harca, mely eddig csak benne és családjában folyt le, de már így is magán viselte a «lázas és lázadásért» minden látszólagos jegyét, azáltal, hogy a kommunista gondolat segítője lesz, szociális krízisbe is beletorkollik. Gilbertnek nem ügye ennek a krízisnek a megoldása, individualizmusa mindannak ellenkezője, amit a politika követelhet, de egyetlen lehetőség, hogy a lázadás szavakba foglalódhassék. Ekkor már Justin is Párisban van. Feleségül vette Renéet, képviselő lett s mint a kormánypárt nagyreményű tagjának miniszterséget jósolnak. Gilbert-t egy lázító cikke miatt a rendőrség felelősségre vonja s emiatt Justint is a politikai botrány szele csapja meg. Justint testvére ügye eltussolásával vádolják, mire ő a parlamentben nyíltan megtagadja öccsét. Renée erre elhagyja férjét s a súlyos betegségbe esett Gilbert-t ápolja. Az első összeomlást jelzik e hirtelen egymásradülő események. A regénykompozíció szempontjából pedig ez az a pont, hol Justinnel együtt Renée alakja is egyre jobban belenő a regénybe. Justin arrivizmusa az első érzékeny szúrást kapja, lelkiülete, mely eddig a nyilvános szereplés álarcában járt, önmagába fordul. A lelkiismeretvizsgálat, mely eddig csak Gilbert és Renée lelki jegye volt, az övé is lesz. Justin megaláztatik s ezzel rokonává válik annak a Gilbertnek, ki lázadása mélyén állandóan ott cipeli az alázat önkínzó súlyát.

Gilbert felgyógyul nehéz betegségéből. Renée hozzáköltözik és szeretője lesz. Justin nem tudja még kimondani a megbocsátás felszabadító szavát s a két fiatal lényt egymáshoz veri az egyedüllét. Néhány látszólag boldog nap és hét következik. Gilbert új állást is vállal. Együttélésüket nem szegénységük rontja le, hanem Gilbert lelke. Renée szerelmében élete igazolását látja, női és anyai voltának kiteljesedését, Gilbert pedig élete megköttöttségét, elhatárolását. A feszültséget, mely együttélésük szenvedélyes percei és unott órái mögött rejlik, nem tudják szavakkal feloldani. Ezekon a lapokon Gilbert valóságos iskolai illusztrációja ennek a Werfel-sornak: «Und es stirbt, womit wir uns verbinden». Az ön- és egymástkínzó hónapoknak egy revolverlövés vet véget. Gilbert egy régi szerelmese, kivel az összeköttetést ismét felvette, rálő Renéere, mert benne látja Gilbert-rel való együttélésének akadályát. Ez a második kataklizma Justint kiragadja a becsületében és társadalmi állásában megsértett férfi önmarcangoló passzivitásából, lemond a politikáról, elhagyja

Párist s magával viszi Renéet a szülői házba. Gilbert pedig kivándorol Brazíliába.

Nyolc év telik el. Justin minden napját Renéének szenteli. A népek boldogításának, a társadalmi rend helyreállításának parlamenti apostola csak egy embert akar boldogítani. Azt, aki által szenvedni és megszügyenyülni tanult. Az élet egymással kibékítő és egymáshoz közelítő szavait most már könnyebb ejtéssel tudja mondani. «Vannak alkalmak — mondja egyszer — mikor rossznak ítéljük azt, ami voltaképp kötelességünk volna.» Gilbert, ki testben-lélekkben összetörve visszajön szülőföldjére, hogy itt meghaljon, hall még ezekből a szavakból Justintól is, Renétől is. «Végzetszerűen vissza kell térni a rendhez» — mormolja magában Justin a testvér temetése után. A háború utáni fiatalság tragédiája ez a végzetszerű visszatérés, amint végzetes lett számára maga az a pusztá tény, hogy ezekben az időkbe született bele.

Nem láthatunk bele több morált a regénybe, mint amennyi benne van. Nem tágíthatjuk, vagy nem egyszerűsíthetjük Gilbert sorsát s vele a regény mondanivalóját annyira, hogy benne pusztán az ifjúság forradalmiságának elítélését láthassuk. Egy egész fátumosan szerencsétlen generáció sorsának megragadása Marcel Arland számára nem volt sem több, sem kevesebb, mint morálisan felfogott írói és emberi feladat. Olyan írói feladat azonban, melyet még egy erősebb kívánság és szükségérzet hozott létre : önmaga lázainak megismerése, hiszen Gilbert a megszállottságot kétségtelenül a húszéves Marcel Arlandtól örökölte. A megismerés kifejezéssé lett a regény által, feloldó szó, amit a regény főhőse hiába keres s ezzel győzedelmeskedés a zaklató élményen és a generációs fátumon. Ez az írói győzelem nem ment a kiszámítotttságtól. Mivel a kutató szonda állandóan az elevenbe is szúr, Marcel Arland a jól irányított ridegség álarcát takarja tekintete elé : líramentesen, nyugodt kézzel nyujtja felénk a tisztán kioperált testrészeket. Regényében minden kiméletlenül a maga helyén van, stílusban és komponálásban egyaránt, a morális rend esztétikai rendet is követelt. Ez az esztétikai rend nem egészen az övé. A francia realista és lélektani regény zárt stílhagyományai jönnek segítségére. Apróságokban is látszik ez. Szinte megszámlolja a leíró részek sormennyiségét, hogy ne zavarják a dialektikus pár- vagy magánbeszédnek luciditását. A mellékalakok, egy rigorózus klaszicitás nevében, valóban csak háttérrel adnak. Ott állnak a főhősök végzetűtjának szélén, az író alakjukat néhány vonással ki is rajzolja, de nincs előéletük, mondanivalójuk nem az övék, hanem az írói akaraté. Szerepük jóformán annyi, hogy borzadó csodálkozással, fejcsóváló nehezteléssel vagy szánalommal nézzenek az előttük elvonuló, abszolútumokkal birkózó főalakokra.

Időnkint kell jönni írónak, kik fenntartják lazuló összeköttetésünket az abszolútummal. Ezek közé tartozik Marcel Arland is és ebben van főjelentősége.

Kerecsényi Dezső.

Pontoppidan Henrik : Szerencsés Péter.

Dánia legjelentősebb írója, *Pontoppidan* Henrik, 1857-ben született és hatvanéves korában érte az a kitüntetés, hogy *Gjellerup*pal együtt megkapta az irodalmi Nobel-díjat. Magyar nyelven csupán egy kisebb műve jelent meg 1919-ben, tehát két évvel a kitüntetése után ; ennek címe : *Márta, az ördög leánya*. Leghíresebb munkája : *Szerencsés Péter*, csak nemrégiben került a magyar könyvpiacra.